

Dr. Ömer TORAMAN
Hukuk Müşaviri

II. Meşrutiyet Devrinde

Bakanlıklarda Siyasi Müsteşarlık Kurulması Teşebbüsü

Kaymakam adayı olarak İngiltere’de bulunduğumuz sırada İngiltere’nin idari sistemini incelerken, milletvekillerinin “siyasi müsteşar” olarak bakanlıklarda görevlendirildiğini öğrendiğimizde, bu yapı bize bir hayli ilginç gelmişti.

İngiltere’deki yapıya benzer bir biçimde, Ülkemizde de 03.06.2011 tarih ve 643 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile ilk kez bakanlıklarda “bakan yardımcısı” unvan ve kadrosu ihdas edilmiştir. Ancak, bilindiği üzere, bizdeki bakan yardımcısı fiili olarak milletvekili değildir. Uygulamada daha çok eski milletvekilleri arasından atama yapıldığı görülmektedir. 3046 sayılı Kanuna 21/A maddesi olarak ilave edilen düzenlemeye göre; “Bakana (Millî Savunma Bakanı dahil) bağlı olarak Bakana ve Bakanlığa verilen görevlerin yerine getirilmesinde Bakana yardımcı olmak üzere Bakan

Yardımcısı atanabilir. Bakan Yardımcıları bu görevlerin yerine getirilmesinden Bakana karşı sorumludur. Bakan Yardımcıları Hükümetin görev süresiyle sınırlı olarak görev yapar; Hükümetin görevi sona erdiğinde, Bakan Yardımcılarının görevi de sona erer. Bakan Yardımcıları gerektiğinde Hükümetin görev süresi dolmadan da görevden alınabilir.” hükmü getirilmiştir. İdare sistemimizde bu uygulama ilk olmakla birlikte, düşüncesi daha eskidir.

Şimdi biraz geriye gidelim. Kaynağımız zamanın Sadaret (Başbakanlık) mektupçusu (Mektupçuluk, o devirde müsteşardan sonra gelen ikinci idari makamı.) Ali Fuad Bey’dir. “Görüp İşittiklerim” isimli eserinden (Ali Fuat TÜRKELDİ, Görüp İşittiklerim, TTK Yayınları, Ankara-2010) öğrendiğimize göre; 31 Mart hadisesinin (13 Nisan 1909) meydana gelmesi üzerine Hüseyin Hilmi

Bakan Yardımcıları Hükümetin görev süresiyle sınırlı olarak görev yapar; Hükümetin görevi sona erdiğinde, Bakan Yardımcılarının görevi de sona erer. Bakan Yardımcıları gerektiğinde Hükümetin görev süresi dolmadan da görevden alınabilir.” hükmü getirilmiştir. İdare sistemimizde bu uygulama ilk olmakla birlikte, düşüncesi daha eskidir.

Paşa kabinesi istifa etmiş, yerine Tevfik Paşa kabinesi kurulmuştur. Selanik’ten hareket eden Hareket Ordusunun İstanbul’a gelmesi üze-

rine bu defa Tefvik Paşa kabinesi istifade ederek, ikinci kez Hüseyin Hilmi Paşa Sadrazam olmuştur. Bu değişiklik, büyük ölçüde İttihat ve Terakki Cemiyetinin baskısı neticesinde gerçekleşmiştir. O devirde Meclis-i vükela (Bakanlar Kurulu), Meclis-i mebusandan (Parlamento) ayrı olarak, hariçteki devlet ricali arasından teşekkül ediyordu.

Meclis-i vükelâ görüşmelerinden birinde Sadrazam (Başbakan) Hüseyin Hilmi Paşa, meb'usların (milletvekillerinin) muamelât-ı umumiye-i devlete (devlete ait genel işler) kesb-i vukuf (öğrenmek) eylemeleri için Meclis-i meb'usandan birer parlamenter müsteşarlık ihdası ve bunların Meclis-i vükelâ müzakere-tina (toplantılarına) da iştiraki arzu olunduğunu tebliğ etti. Bu istek, kuvvetle muhtemel İttihat ve Terakki Cemiyetinden gelmiştir. Cemiyet, Meclis-i mebusan'daki gücünden destek alarak, kabine üzerinde etkili olabiliyordu. Ancak bu teklife Dahiliye nazırı (İçişleri Bakanı) Ferid Paşa şiddetle itirazda bulundu. Diğer nazırlar (Bakanlar) da bu itiraza katıldılar. Neticede, bu teklif Meclis-i vükelâ'da kabul edilmedi. Dahiliye nazırının bu teklif karşısındaki

Sadr-ı âzam Hüseyin Hilmi Paşa

**Siyasi müsteşarlık ihdası
teklifi kabul edilmemiş
ise de zamanın Dahiliye
nazırını koltuğundan ettiği
anlaşılmaktadır. Siyasi
müsteşarlık müessesesinin
ise yaklaşık olarak 102 yıl
sonra idari sistemimize fiilen
girdiğini söyleyebiliriz.**

sert muhalefetinden haberdar olan Meclis-i mebusan'daki İttihat ve Terakki Cemiyetinin önde gelenleri bunun üzerine, Ferid Paşa'yı istifaya davet etmişlerdir. Ferit Paşanın istifası üzerine ise Talat Paşa Dahiliye nezaretine getirilmiştir. Neticede, siyasi müsteşarlık ihdası teklifi kabul edilmemiş ise de zamanın Dahiliye nazırını koltuğundan ettiği anlaşılmaktadır. Siyasi müsteşarlık müessesesinin ise yaklaşık olarak 102 yıl sonra idari sistemimize fiilen girdiğini söyleyebiliriz.

ALİ FUAD TÜRKELDİ KİMDİR?

Ali Fuad Türkgeldi, 8 Temmuz 1867'de İstanbul'da doğmuştur. 5 Aralık 1881 tarihinde aday memur olarak girdiği Dahiliye nezaretinde, 28 Haziran 1901 tarihinde Dahiliye mektupçusu olmuştur.

11 Temmuz 1324 tarihinde Meşru-tiyetin ilanı sırasında Dahiliye nezâreti mektupçuluğu görevinde bulunuyordu. Nezaret müsteşarlığı boş bulunduğu için beş yıldır da müsteşarlığa vekalet ediyordu. Zamanın Dahiliye nazırı Hakkı Bey, Ali Fuat Beyin Dahiliye müsteşarlığına tayin edilmesini Sadrazama teklif etmiştir.

Ali Fuad Türkgeldi

Sadrazam ise sadaret mektupçusu Asaf Bey'in Dahiliye müsteşarlığına tayin edilmesi arzusunda olduğunu belirtmiştir. Bu durumda Ali Fuat bey'in de mağdur olmaması için Dahiliye mektupçuluğundan, Sadaret mektupçuluğuna tayin edilmesine 22 Eylül 1908 tarihinde karar verilmiştir. Ali Fuad Beyin Sadaret mektupçuluğu görevinde bulunduğu süre içerisinde pek çok önemli hadise meydana gelmiştir.

Ali Fuad Türkgeldi daha sonra, 8 Eylül 1909'da Dahiliye müsteşarı olmuştur. Ardından Gazi Ahmed Muhtar Paşa kabinesinin kurulması ile, Dahiliye nazırı Hüseyin Hilmi Paşa'nın Meclis-i vükelâya teklifi ve Sultan Reşad'a tavsiyesi üzerine 31 Temmuz 1912'de Mâbeyn başkitaletine (Saray başkatipliği) tayin edilmiştir. Damat Ferid Paşa'nın ikinci sadareti sırasında 15 Nisan 1920'de Saraydan çıkmış ve Şurây-ı devlet Maliye ve Nâfia dairesi başkanlığına nakledilmiştir.

Tevfik Paşa'nın son defa sadarete gelmesi üzerine 27 Ekim 1920'de Sadaret müsteşarlığına tayin edilerek, İstanbul hükûmetinin ilgasına kadar bu vazifede kalmıştır. Emekliliğini müteakip, 3 Şubat 1935 tarihinde vefat etmiş ve Yahya Efendi mezarlığına gömülmüştür.